

1.01 Izvirni znanstveni članek

UDK 343.819.7(436-89=131.1)"18"

Prejeto: 10. 1. 2011

Andreja Klasinc Škofljanec

prof. zgod. in univ. dipl. bibl., arhivistka, Arhiv Republike Slovenije, Zvezdarska ulica 1, SI-1000 Ljubljana
e-pošta: andreja.skofljanec@gov.si

**Markiz Giorgio Guido Pallavicino-Trivulzio,
zapornik na ljubljanskem gradu
O odnosu oblasti do italijanskih političnih zapornikov
v 20-tih in 30-tih letih 19. stoletja**

IZVLEČEK

V kaznilnici na ljubljanskem gradu je v 20-tih in 30-tih letih 19. stoletja prestajalo zaporne kazni več v različne zarote proti Avstrijskemu cesarstvu obsojenih italijanskih političnih zapornikov. Kljub temu da je zanje veljal strog kaznilniški red, pa so se razmere sčasoma omilile, nekatere obsojence na krajše zaporne kazni so pomilostili. To pa ni veljalo za vodje zarot, ki so svoje kazni prestajali večinoma na Spielbergu nad Brnom, do katerih je cesar Franc ostajal neomajen. Šele po njegovi smrti leta 1835 so dobili možnost, da namesto zapora izberejo emigracijo v Ameriko. Prispevek osvetljuje razmere na primeru markiza Giorgia Guida Pallavicino-Trivulzio iz Milana, obsojenega zaradi sodelovanja v zaroti federatov, ki je del svoje dvajsetletne zaporne kazni odslužil v letih 1834–1836 v Ljubljani.

KLJUČNE BESEDE

Politični zaporniki, karbonarji, federati, kaznilnica, Ljubljana, Italija

ABSTRACT

*MARQUIS GIORGIO GUIDO PALLAVICINO-TRIVULZIO, A PRISONER
AT THE LJUBLJANA CASTLE
A DISCUSSION ON HOW ITALIAN POLITICAL PRISONERS WERE TREATED
BY THE AUTHORITIES IN THE 1820S AND 1830S*

Several Italian political prisoners charged with participating in various conspiracies against the Austrian Empire served their term in the Ljubljana Castle prison during the 1820s and 1830s. Although they were subject to strict prison regulations, conditions for prisoners gradually improved and some convicts sentenced to shorter prison terms were even pardoned. This, however, did not apply to conspiracy leaders who mostly served their term at Spielberg near Brno and to whom Emperor Franz showed no mercy. After his death in 1835 they were finally given the opportunity to choose emigration to America over serving prison time. The paper illustrates the conditions in which prisoners lived on the example of Marquis Giorgio Guido Pallavicino-Trivulzio from Milan, who was convicted of participating in a federate conspiracy and served part of his twenty-year prison term (1834–1836) in Ljubljana.

KEY WORDS

Political prisoners, Carbonari, federates, prison, Ljubljana, Italy

Uvod

V dvajsetih in tridesetih letih 19. stoletja so na ljubljanskem gradu prestajali zaporne kazni tudi italijanski politični zaporniki, od začetka leta 1822 najprej v različne zarote proti avstrijskemu cesarstvu vpleteni karbonarji, kasneje, v 30-tih letih pa večinoma pripadniki Mlade Italije. Temeljito študijo o na ljubljanskem gradu zaprtih Italijanih in odmevu karbonarskih vstaj med lokalnim prebivalstvom v letih 1820–1825 je že leta 1979 objavil Peter Vodopivec, omenjajo se tudi v Kroniki XIX. stoletja.¹ Predvsem o vplivu na Janeza Ciglerja in semeniški »krožek karbonarjev« so pisali tudi literarni zgodovinarji Anton Slodnjak, France Kidrič, Jože Pogačnik, Matjaž Kmecl,² celovita obravnava vprašanja v obdobju 20-tih in 30-tih let 19. stoletja pa zaenkrat še manjka.

Giorgio Guido Pallavicino-Trivulzio (1796–1878)
(*Memorie di Giorgio Pallavicino, Torino, 1882*).

¹ Vodopivec, O odmevu karbonarskih vstaj v Italiji, str. 168–179; Studen, Karbonarji na ljubljanskem gradu, str. 146–147.

² Vodopivec, O odmevu karbonarskih vstaj v Italiji, str. 177–178.

Politični zaporniki so bili na ljubljanskem gradu odmik od običajne prakse in vzrok, zakaj so se oblasti odločile za tako potezo, ni znan.³ Praviloma je šlo za obsojence na zaporne kazni krajše od deset let in ne za vodje zarot. Izjema je milanski markiz Giorgio Guido Pallavicino-Trivulzio (1796–1878), ki je bil med glavnimi zarotniki v tako imenovani zaroti federatov. Na procesu v Milanu je bil leta 1823 obsojen na smrtno kazen, ki pa mu je bila s cesarjevo pomilostitvijo znižana na dvajset let strogega zapore.

Prvi obsojeni karbonarji so začeli prestajati kazen na ljubljanskem gradu v začetku leta 1822, maja 1824 tudi prej omenjeni federati, Pallavicino pa je kazen sprva prestajal na Spielbergu in kasneje v Gradišču, v Ljubljano pa je bil premeščen šele leta 1834, ko je teklo že enajsto leto njegove kazni in so bili njegove sozarotnike v Ljubljani že zamenjali pripadniki Mlade Italije. Ohranjeno arhivsko gradivo nam omogoča, da spremljamo odnos oblasti do obsojenih karbonarjev tudi v letih po smrti cesarja Franca 1835, ko so bili zaprti le še vodje zarot. Pallavicinova usoda je toliko zanimivejša tudi zaradi tega, ker je eden redkih karbonarjev, ki so združitev Italije doživeli in pri njej tudi aktivno sodelovali.

Da Pallavicino ni bil običajen kaznjenc, kaže nenazadnje tudi obsežno ohranjeno arhivsko gradivo, iz katerega je razvidno, da je bil cesar preko vodje avstrijske policije Sedlnitzkega natančno seznanjen s tem, kaj se z zapornikom dogaja.

Apeninski polotok po dunajskem kongresu

Ob koncu Napoleonove vladavine so evropski vladarji na dunajskem kongresu na novo ukrojili zemljevid Evrope. Kljub nesporni politični premoči Avstrije po ustanovitvi Lombardsko-beneškega kraljestva na Apeninskem polotoku pa nekaterih procesov ni bilo več mogoče ustaviti. Takrat še zelo raznolika gibanja niso zmogla artikulirati enotnih ciljev, skupna pa jim je bila težnja po liberalnejši politični ureditvi, ustavi in tesnejši povezanosti italijanskih držav, katerih prestole so spet zasedli konzervativni vladarji.

Kraljevina Sardinija, kjer je vladala savojska dinastija, se je povečala za Genovo, ki je izgubila samostojnost v času Napoleona. Lombardija je skupaj z ozemljem prav tako pod Napoleonom ukinjene Beneške republike sestavljala Lombardsko-beneško kraljestvo, ki je pripadlo Avstriji, vladal pa ji je habsburški podkralj. Prestol vojvodine Lucce je zasedel Ferdinand III. Habsburški, v vojvodini Parmii in Piacenzi je vladala Marija Luiza Habsburška, v vojvodini Modena in Reggio, ki je po letu 1829 obsegala še Masso in Carraro, pa Franc IV. iz habsburške linije Este. Na prestol Kraljestva dveh Sicilij

³ Prav tam, str. 173.

so se vrnilo Burboni, pod avstrijskim vplivom sta bili tako papeška država kot Kraljevina Sardinija (Piemont).

Toda gospodarsko in politično zaprte meje državic pod avstrijskim vplivom niso mogle preprečiti širjenja novih idej. Ker odkrita opozicija seveda ni bila mogoča, so začele nastajati tajne združbe, ki jih poznamo pod imenom karbonarji. Karbonarji niso bili enotna tajna organizacija z jasno definiranimi cilji. Da jih ne bi odkrili, so za komunikacijo uporabljali žargon oglarjev, od tod tudi njihovo ime, po načinu organiziranja in obredih so se gledovali po prostozidarjih. Med njihovimi pristaši najdemo višje družbene sloje – meščanstvo, izobražence in deloma plemstvo. Skupno jim je bilo zavzemanje za spremembo obstoječega reda – za upravne in gospodarske reforme, ustavo in parlamentarizem ter seveda za tesnejšo povezavo italijanskih držav in neodvisnost. Gibanje je bilo neenotno, cilji pa v precejšnji meri odvisni od lokalnih razmer. Na kakšen način naj bi liberalnejšo politično ureditev dosegli, pa je bilo še precej nejasno. Karbonarstvo se je z juga Italije na sever, tudi v Lombardsko-beneško kraljestvo, razširilo že v letu 1817.⁴

Leta 1820 je v Kraljestvu dveh Sicilij prišlo do nemirov in odkritega upora dela vojske. Kralj Ferdinand I. je bil prisiljen sprejeti ustavo, odločitev za vojaško posredovanje je bila na pobudo Avstrije Sveta aliansa sprejela na kongresu, ki je prav takrat potekal v Ljubljani. Upor je bil zatrt, toda spomladi 1821 je prišlo do nemirov tudi v več mestih v Piemontu, del tega dogajanja pa je bila tudi zgoraj omenjena zarota federatov v Beneško-lombardskem kraljestvu.

Zarota federatov

Avstrija je v Lombardiji vladala s trdo roko – uradni jezik je bil nemški, večina uradnikov in poveljnikov v vojski je bila iz avstrijskega dela države, cenzura je bila neusmiljena. Tudi manjše koncesije na področju šolstva so počasi ukinjali. Milanski nadškof in beneški patriarh sta bila v deželi tujca in ju lokalna duhovščina in z njo tesno povezano prebivalstvo niso sprejeli. Po drugi strani se je z ukinitvijo carinskih mej z Avstrijo leta 1822 začel ekonomski vzpon. Lombardija in Benečija sta bili med prvimi industrijskim conami monarhije.⁵

Take razmere so pospešile širjenje karbonarstva. Zarotniki so upali, da bodo, ko bodo v Lombardiji nastanjene avstrijske čete krenile proti Neaplju, sprožili nemire v Piemontu in Lombardsko-beneškem kraljestvu, razglasili ustavo, Avstrije potisnili iz severne Italije in na severu vzpostavili močno Italijansko kraljestvo pod savojsko dinastijo. Pri tem so računali, da bo Savojec Viktor Emanuel sprejel

ustavo, za vsak primer pa so se pogajali še z drugim v vrsti za prestol Karlom Albertom (prestolonaslednik Karel Feliks je veljal za konzervativnega). V Lombardiji so računali na posredovanje sardinske redne vojske iz Piemonta, ki je bila za uspeh vstaje v Lombardiji nujno potrebna.

Vodja zarotnikov v Milanu je bil grof Federico Confalonieri, bogat plemič, ki pa je bil tudi sposoben poslovnež ter že nekaj let dejaven na tudi javnem področju (skupaj s Silviom Pellicom je sodeloval pri izdajanju revije *Il Conciliatore*).⁶ Ker je v začetku januarja 1821, ko je prišlo do revolucije na jugu Italije, zbolel, je prosil Giorgia Pallavicina, naj se odpravi v Piemont in se dogovori za vojaško posredovanje v Lombardiji. Ta se je skupaj z Gaetanom Castigliom res odpravil na pot in se najprej srečal z vojaškim poveljnikom San Marzanom. Do dogovora ni prišlo, ker piemontska vojska ni razpolagala niti z ustreznim številom vojakov niti z opremo. Svetoval mu je, naj naveže stike še s prestolonaslednikom Karlom Albertom. Res sta odpotovala v Torino in se z njim srečala, vendar je bil tudi njegov odgovor enak.

Ob začetku revolucije v Piemontu v marcu 1821 je bilo torej že jasno, da v Lombardiji na njihovo podporo ne morejo računati. Uporniki v večjih mestih Piemonta so zahtevali ustavo, pa tudi podporo združitvi in neodvisnosti Italije. Kralj Viktor Emanuel je odstopil, regent je postal Karl Albert, ki je ustavo tudi razglasil. Sledil je neuspeh, iz tujine se je vrnil prvi v vrsti za prestol Karl Feliks, ki je prevzel oblast, prosil za avstrijsko vojaško posredovanje in nemire zatrl.⁷

Za pot Pallavicina in Castiglie v Piemont avstrijska policija začuda ni izvedela takoj. Kljub temu sta se za vsak primer za nekaj časa umaknila v Švico, nato pa se na prošnjo družine in v dobri veri, da je nevarnost mimo, vrnila v Milano.⁸

Potem pa so se stvari tragično zapletle. Geatana Castiglio je oblast v začetku decembra 1821 priprla, ker je ugotovila, da je v korespondenci z liberalizma osumljenim Milančanom, ki je živel v Španiji. Ko je za to izvedel Pallavicini, je misleč, da je njuna pot h Karlu Albertu avstrijskim oblastem znana, sam odšel na policijo in da bi rešil prijatelja (pa tudi svojo čast, saj naj bi slišal govorice, da je Castiglio izdal), izjavil, da je Castiglia nedolžen ter da je za pot v Torino odgovoren on sam. Zahteval je, da prijatelja izpustijo in namesto tega zaprejo njega samega. Tako je ključne podatke za odkritje zarote policiji ponudil kar sam s svojo prenaplajeno reakcijo. Policija, ki sprva ni vedela, o čem govori, ga je izpustila, čez nekaj dni pa ga, ko je bil ravno v gledališču, ponovno zaprla.⁹

⁶ Montaneli, *L'Italia giacobina e carbonara*, str. 451.

⁷ Di Scala, *Italy from Revolution to Republic*, str. 60–62.

⁸ Huch, *Das Risorgimento*, str. 188.

⁹ Montaneli, *L'Italia giacobina e carbonara*, str. 450.

⁴ Iannacone, *Devetnajsto stoletje*, 1998, str. 12–15.

⁵ Rumpler, *Eine Chance für Mitteleuropa*, str. 166–167.

Pallavicino je bil, tako kot vodja zarote v Milanu Confalonieri, sin bogate plemiške družine in si verjetno ni mogel predstavljati posledic svojega dejanja. Za razliko od Confalonierija do takrat ni javno deloval. Družina je želela, da bi študiral pravo, ker pa za to ni imel pravega potrpljenja, so mu omogočili pot po Evropi, da bi si na ta način nabral izkušnje. Pod vodstvom mentorja je tako prepotoval najprej domače Firence in Rim, nato Madžarsko, Nemčijo in Švico. Na naslednjem potovanju si je ogledal Francijo, Anglijo, Škotsko, Irsko, Nizozemsko, Dansko, Norveško in Švedsko.¹⁰ Po vrnitvi z zadnjega potovanja ga je Confalonieri navdušil s svojimi idejami. Neizkušeni, kot je bil, ni vedel, v kaj se spušča, in v tem kontekstu je mogoče razumeti tudi njegovo nepremišljeno reakcijo.

Za odkrivanje zarot je Avstrija ustanovila posebno preiskovalno komisijo. Vodil jo je izredno sposobni pravnik Antonio Salvotti, ki je znal z navzkrižnim zasliševanjem pridobiti priznanja in razkriti mrežo zarotnikov v večjih mestih Lombardije in Benečije. Zakonodaja je bila ostra, za sodelovanje v zaroti je bila predvidena tudi smrtna kazen oziroma dolgoletne zaporne kazni. Zaporna kazen pa je bila zagrožena tudi za tiste, ki so vedeli, da je nekdo v taki zaroti udeležen, pa tega niso prijavili. Pred sodišče so postavili tudi tuje državljane, ki so jih zalotili pri sodelovanju v zaroti na avstrijskem ozemlju.¹¹ Sodni procesi so potekali v Veroni, Benetkah in Milanu.

Temeljita preiskava, ki je sledila, je razkrila razsežnost zarote, ki jo je oblast slutila, ni pa imela nobenih dokazov zanjo. Hitro so tudi ugotovili, da je vodja zarote v Milanu Federico Confalonieri. Število osumljenih je s časom tako naraslo, da je postala preiskava naravnost nepregledna in je preiskovalec Salvotti sam predlagal cesarju, da se omejijo samo na glavne osumljence.¹² Obtoženih je bilo 25 zarotnikov, od tega devet v odsotnosti. Obtoženci so se zapletali v protislovne izjave, Pallavicini je celo hlinil norost, toda Salvotti je imel zdaj na voljo več kot dovolj dokazov. Preiskava in sojenje sta trajala skoraj dve leti, sodbe so bile znane oktobra 1823. Kazni so bile hude – na smrt je bilo obsojenih sedem zarotnikov, med njimi Confalonieri in Pallavicino, prav tako še devet drugih v odsotnosti, proti osmim so postopek ustavili zaradi pomanjkanja dokazov, eden pa je bil oproščen krivde.¹³ Ostrina izrečenih kazni pripadnikom milanskega plemstva je izzvala osuplost. Žena Federica Confalonierija se je odpravila na Dunaj v upanju, da doseže pomilostitev, posredovati je skušala tudi preko Marije Luize Parnske. Cesar se je po posvetu z lombard-

skim guvernerjem Strassoldom, ki mu je povedal, da javnost pričakuje pomilostitve, odločil, da Confalonierija in še enega obtoženca pomilosti na dosmrtno ječo, Pallavicina in Castiglio na dvajset let strogega zapora, ostalim pa so bile dosojene krajše kazni.¹⁴

Sodbo so obtoženim prebrali javno, na trgu so se morali povzpeti na lesen oder, da bi jih ljudstvo bolje videlo. Tu so se lahko tudi poslovili od sorodnikov – Pallavicinijeve zadnje besede materi naj bi bile: »Vse je izgubljeno razen časti!«.¹⁵

Na ločenem procesu proti federatom iz Brescie, Mantove in drugih mest je bilo trinajst pripadnikov združbe maja 1824 obsojenih na zaporne kazni od enega do štirih let. Ti so kazni prestajali na ljubljanskem gradu.¹⁶

Zaporniška leta Giorgia Pallavicina na Spielbergu in v Gradišču

V začetku februarja 1824 so obsojenci krenili na pot proti utrdbi Spielberg nad Brnom na Moravskem, kjer so prestajali kazen italijanski politični zaporniki, obsojeni na dolgotrajne zaporne kazni. Nerazumevanje situacije, v kateri se je znašel, kaže tudi seznam predmetov, ki jih je imel s sabo in so jih nato deponirali. S sabo je vzel skupno 44 zvezkov knjig (med drugim Avrelija Avgušтина, Klopsotocka, Torquata Tassa in Življenje svetnikov v trinajstih zvezkih), 33 različnih kosov oblečil, različne pripomočke za osebno higieno (zobno krtačko in strgalo za jezik, krtačo za lase in glavnik iz slonovine) ter preko 1000 goldinarjev gotovine v različnih valutah.¹⁷ V spominih in pismih, ki jih je po Pallavicinovi smrti izdala njegova žena, ni veliko podatkov o času, ki ga je preživel v ječi na Spielbergu. Po opisu njegovega sojetnika Silvia Pellica so bile celice temne in vlažne. V začetku so spali na golih deskah, slamnjačo so dobili le po odredbi zdravnika. Hrana je bila pičla in je italijanskim jetnikom zbužala gnus. Na nogah so morali nositi železne okove, teža je bila natančno določena, v primeru bolezni so jim jih na zdravnikovo prošnjo začasno sneli. Jetniška obleka je bila iz tako grobega platna, da jim je ranila kožo. Stiki z zunanjim svetom so bili prepovedani, prav tako pisalni pribor. Dvakrat tedensko so se sprehajali po jetniškem dvorišču (kasneje vsak dan), posamezno in v spremstvu stražnika. Edino dovoljeno delo je bilo puljenje niti iz starega platna, ki so ga uporabljali za oskrbo ran. Dušno oskrbo jim je nudil jetniški duhovnik. Če bi se osebje striktno držalo navodil, bi obsojenci težko preživeli (kar nekaj jih je tam tudi umrlo, danes nanje spominja

¹⁰ Huch, *Das Risorgimento*, str. 186–187.

¹¹ Di Scala, *Italy from Revolution to Republic*, str. 61.

¹² Montanelli, *L'Italia giacobina e carbonara*, str. 454.

¹³ *Laibacher Zeitung*, Nr. 13, 13. februar 1824, str. 51–52.

¹⁴ Montanelli, *L'Italia giacobina e carbonara*, str. 455.

¹⁵ Étienne Flandin, *Un des fondateurs de l'unité Italienne*, str. 62.

¹⁶ Vodopivec, *O odmevu karbonarskih vstaj v Italiji*, str. 172.

¹⁷ ARS, AS 22 Policijska direkcija v Ljubljani, mapa Pallavicino, 27. 10. 1835.

Ljubljanski grad v predmarčni dobi (Branko Reisp, Ljubljanski grad – Zgodovinski oris, 1985).

spomenik pred utrdbo). Moravski guverner jim je začasno dovolil, da so smeli imeti pri sebi po dve knjigi (večina zapornikov je s sabo prinesla nekaj knjig). Sčasoma so tudi te prepovedali, uvedli so še redne natančne preiskave, občasno so poslali koga tudi z Dunaja, da bi ugotovili, če se določila natančno izvajajo. Zaporniki so bili v tako slabem zdravstvenem stanju, da so zbuvali usmiljenje.¹⁸

Na podoben način si torej smemo predstavljati tudi življenje Giorgia Pallavicina, ki je na Spielbergu preživel čas med februarjem 1824 in koncem leta 1832. Njegovo zdravstveno stanje se je, tako kot drugim, vztrajno slabšalo. Moravski zdravstveni nadzornik, ki je prišel nadzirat razmere, je v poročilu, poslanem na Dunaj leta 1831, izrazil bojazn, da se mu bo omračil um, zato je predlagal, da se mu omogoči kakšna intelektualna dejavnost. Menil je tudi, da je njegovo zdravje tako načeto, da ne bo preživel, če ga ne prestavijo v zapor z bolj blago klimo (v primerjavi z Italijo ostro podnebje in hrana, ki je niso bili vajeni, sta praviloma spodkopavala zdravje jetnikov). Za vsakršno spremembo pri ravnanju z zaporniki je bilo potrebno pisati policijskemu ministru Sedlnitzkem na Dunaj, včasih je odločitev sprejel tudi cesar osebno. Pallavicinu so odobrili branje Klopstocka in Torquata Tassa, premestitev pa ni bila odobrena. Leta 1832 so ga vendarle premestili v kaznilnico v Gradišče ob Soči.¹⁹

Upal je na boljše razmere, vendar se je motil. »Predstavljajte si staro utrdbo, v kateri je kaznilnica

s prisilno delavnico,« piše v svojih spominih. »Predstavljajte si jetniško celico s površino devetih metrov, z ozkim strešnim oknom, ki zapornikom hkrati krati dva bistvena pogoja za življenje, zrak in svetlobo; to strešno okno je bilo dvojno zamreženo, hrastova vrata trdno zapahnjena, straža je dan in noč preprečevala samo misel na pobeg, bedno pohištvo, dve deski sta služili kot postelja, to je pokrivala slaba slamnjača z laneno prevleko, ozka miza z nekaj knjigami – Večernice Device Marije, Philotheja, Dušna mana očeta Segnarija (pravo uspavalo) in še kakšna nabožna knjiga; nobenega papirja ali črnila za pisanje; ampak nasprotno motovilo, štrena, vse potrebno za izdelavo nogavice, čebriček, dve lončeni posodi, dva kozarca za pitje, ... in dva moža.« Za sojetnika v celici je imel Tomaža Riberška, zaradi razbojništva na dosmrtno prisilno delo obsojenega kmeta s Kranjske.²⁰

Sorodniki obsojenih federatov, ki so izhajali iz bogatih družin, so si ves čas njihovega zopora prizadevali zanje doseči na dvoru pomilostitev. Tako je znano, da je Teresa, žena vodje zarote Confalonierija, posvetila svoje življenje temu, da osvobodi svojega soproga, potovala je na Dunaj in poskušala tudi preko cesarice doseči pomilostitev, toda Franc je ostajal neomajen. S podkupninami je uspela vzpostaviti stik z možem in celo pripravljala njegov pobeg²¹ (tudi sicer so stražniki pogosto bodisi iz usmiljenja bodisi zaradi koristi skrivaj pomagali političnim zapornikom). Tudi mati in sestra Giorgia

¹⁸ Pellico, *Moje ječe*, str. 102–116, 140–141.

¹⁹ Étienne Flandin, *Un des fondateurs de l'unité Italienne*, str. 61.

²⁰ *Memorie di Giorgio Pallavicino*, str. 112.

²¹ Montanelli, *L'Italia giacobina e carbonara*, str. 459; Huch, *Das Risorgimento*, str. 44.

Pallavicina sta neuspešno poskušali posredovati. Ko pa je bil prestavljen v Gradišče, je uspel navezati stik z materjo in dobiti 2000 goldinarjev. 1000 jih je porabil za podkupnino, s katero je pridobil pisalni pribor, drugo polovico pa je skrnil. Poleg tega je uspel dobiti od osebja dve knjigi (eno Goethejevo delo). Ko je Riberšek ugotovil, da ima sojetnik denar, mu je začel najprej groziti, da ga bo izdal, če mu ga ne izroči, ko pa ga je ta zavrnil, se ga je lotil fizično in bi ga kmalu zadavil. Poleg tega je upravnik zapora ugotovil, da ima prepovedane knjige. Besen je ukrepal tako, da mu je povečal težo okovov in zmanjšal že tako pičlo hrano. Ko je bilo s cesarjevim sklepom 2. junija 1834 Pallavicinu odobreno, da nadaljuje s prestajanjem kazni v Ljubljani, je pred odhodom zakazal poniževalen osebni pregled jetnika.²²

Pallavicino in drugi federati na ljubljanskem gradu

Trinajst na krajše zaporne kazni obsojenih federatov iz Brescie je na ljubljanski grad prispelo 28. maja 1824.²³ Obsojeni so bili na smrtno kazen, ki jim je bila spremenjena v eno do štiriletne kazni težkega zapora v ljubljanski kaznilnici.²⁴ Razmere na ljubljanskem gradu so bile vseeno precej blažje kot na Spielbergu. Lahko so delali in spali z ostalimi jetniki (seveda le kranjskimi, ki niso znali italijansko, stik s sedmimi karbonarji, ki so tu že prestajali kazen, je bil strogo prepovedan). Ob določenih urah so se smeli sprehajati po dvorišču in obiskovati mašo. Tudi hrana, ki so jo dobivali, je bila nekoliko izboljšana, bolni pa so dobivali bolj izdatno dietno hrano. Kljub temu je ječa začela spodkopavati njihovo zdravje, za dva od njih je deželni predsednik Schmidburg poročal, da potrebujeta skoraj konstantno zdravniško oskrbo.²⁵

Konec leta 1824 so odkrili, da je jetnikom uspelo preko paznika Rescha in mestnega uradnika pošiljati pošto sorodnikom, v začetku leta 1825 pa so odkrili pri njih tudi dela Danteja, La Fontaina in Seneke. Pet na eno leto obsojenih federatov so maja istega leta ob izteku kazni izpustili, maja naslednje leto pa so preostale štiri po cesarjevi odločitvi premestili na Spielberg.²⁶ V naslednjih letih »italijanskih veleizdajalcev«, kot so imenovani v arhivskem gradivu, na gradu ne zasledimo, vrnejo se šele v tridesetih letih 19. stoletja.²⁷

Junija 1834 je vodja avstrijske policije Sedlnitzky

obvestil ljubljanskega guvernerja Schmidburga, da se je cesar odločil, da bo Pallavicino iz Gradišča prestavljen na ljubljanski grad. Naročil je, da se premestitev izvede v najstrožji tajnosti in da bi preprečili govornice, se je odločil, naj bo bolje, če to izvede ljubljanska kot pa tržaška policijska direkcija. V tem času se je v Ljubljani iztekla dvoletna kazen zaradi veleizdaje Alfonsu Bataglii iz Milana in tako je uslužbenec, ki ga je pospremil nazaj v kraj bivanja, nazaj grede v Gradišče prevzel Pallavicina.

Ljubljanskega guvernerja je tudi opozoril, da je kaznjenev v Gradišču uspel podkupiti stražarja, zato je neobhodno potrebno, da je pod najstrožjim nadzorom. Za to nalogo naj zagotovijo za stražarja izkušeno in zanesljivo osebo. Da pa bi bili v tem oziru kar najbolj mirni, naj policijski direktor v zaporu mesečno nenapovedano izvede zelo natančno preiskavo o izvajanju vseh predpisanih norm, tudi posebnih navodil za italijanske veleizdajalce, posebej pa ustreznost Pallavicinove prehrane, ali opravlja zanj predpisano delo, in če ni tako, zakaj ne; nato, ali nosi predpisane okove, ali ima pri sebi samo na Dunaju odobrene knjige, če te knjige nimajo mogoče dopisanih kakšnih opomb ali znakov, če nima v svoji celici mogoče kakšnih pisalnih pripomočkov ali drugih prepovedanih predmetov itd. Navodil naj se strogo držijo in jih omilijo le na podlagi zdravnikovega priporočila za ohranitev zapornikovega zdravja.²⁸

Hkrati je poslal prepis navodila moravsko-šlezijskega guvernerja, ki je veljalo za politične zapornike na Spielbergu. Ta je predvideval, da so jetniki zaprti ločeno od ostalih zapornikov, v posamezni celici je smel biti po eden ali dva kaznjence. V sobi je za vsakega kaznjence stala postelja s slamnjačo, laneno rjuho, eno blazino in kocem. Poleg tega je bil vsak upravičen do enega škafa z vodo za umivanje, kozarca, lesene deske za odlaganje posode in potrebščin za higieno. Tudi prehrana je bila določena – zjutraj 3/4 maseljca goveje juhe ali prežganke s koščki žemlje, opoldne 3/4 maseljca juhe s kašo, zelenjavna prikuha ali poobedeck, tretjina funta mesa in 6 lotov navadnih žemelj. Njihova obleka je bila navadna zaporniška uniforma, le pozimi je dodana še ena kratka suknja (spencer), za revmo oboleli pa so smeli obleči še en jopič in flanelaste spodnje hlače. Edina zaposlitev, ki so jim jo dovolili, je bilo pletenje volnenih nogavic z lesenimi iglami in puljenje nitk iz starega platna za polaganje na rane. Deležni so bili tudi verskega pouka v posebni sobi: tedensko je prihajal posebej zanje določen duhovnik, ponavadi za posameznega in le izjemoma za dva zapornika, ob nedeljah in praznikih so se mogli udeležiti maše zanje, seveda ločeno od ostalih zapornikov. Za branje so izmed določenega fonda

22 *Memorie di Giorgio Pallavicino*, str. 112–125.

23 Vodopivec, O odmevu karbonarskih vstaj v Italiji, str. 176.

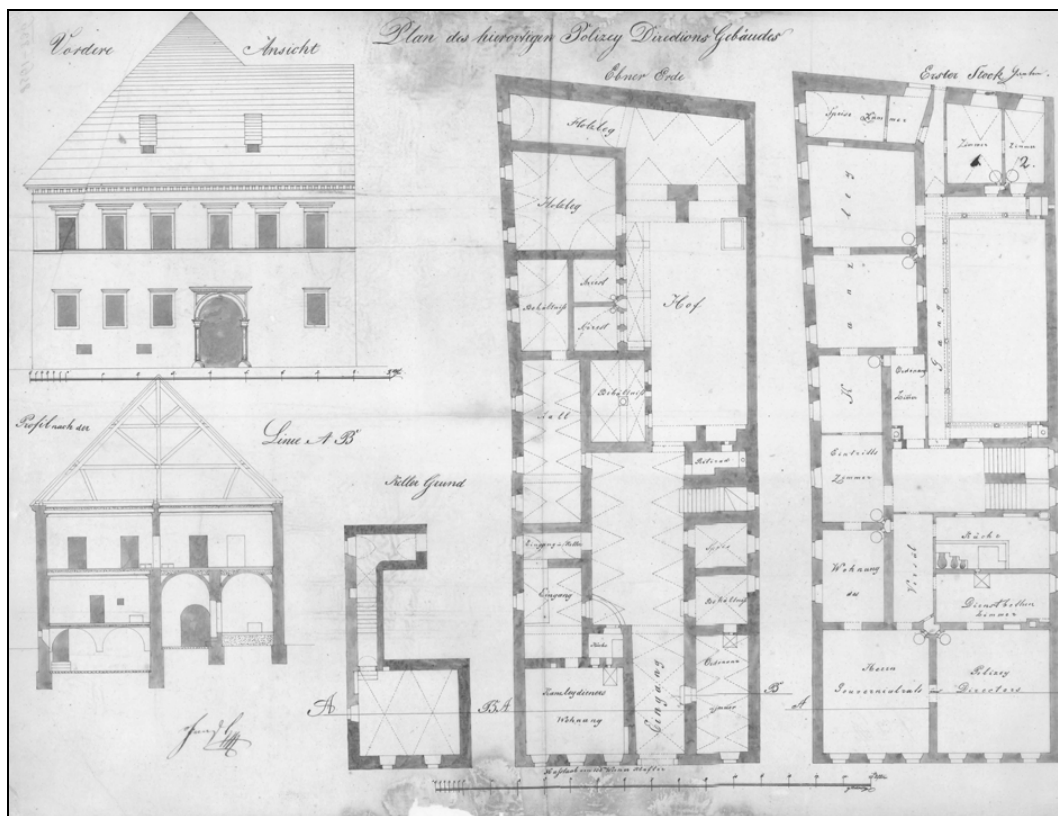
24 *Laibacher Zeitung*, Nr. 44, 1. junij 1824, str. 179–180.

25 ARS, AS 16, Deželno predsedstvo za Kranjsko, Zaupni spisi, 50/1825.

26 ARS, AS 16, Deželno predsedstvo za Kranjsko, Zaupni spisi, 96/1825.

27 ARS, AS 16, Deželno predsedstvo za Kranjsko, Indeksi za leta 1827–1832.

28 ARS, AS 16, Deželno predsedstvo za Kranjsko, 1290/1834 (pri 1437).

Tloris poslopja Policijske direkcije v Ljubljani iz leta 1834 (ARS, AS 1068, Zbirka načrtov, 7/502).

nabožnih del smeli imeti v sobi samo po en zvezek, razen tega so bili upravičeni vsak do svojega italijanskega molitvenika. Za ohranjanje zdravja so smeli enkrat dnevno na sprehod po kaznilniškem dvorišču, v primeru bolezni pa so bili upravičeni do obiska zaporniškega zdravnika. Pazili so jih posebej zanje določeni stražniki.²⁹

Policijski uslužbenec Träger, Pallavicini in dva stražnika so krenili na pot 11. avgusta 1834 preko Šempasa, Razdrtega, Logatca in prispeli v Ljubljano naslednji dan popoldne.³⁰

Svoje spomine na Ljubljano začne Pallavicino z besedami: »Tudi Ljubljana ima svojo Kalvarijo: hribček, ki ga krona stara trdnjava, danes bivališče kaznjencev.« Sledi kratek opis Ljubljane in njene zgodovine, omeni Rimljane, pa tudi francosko zasedbo in kongres Svete alianse. Posebej mu je ostalo v spominu, da je v Ljubljano pripotoval v civilni obleki in brez okovov, v kaznilnici pa bil spet preoblečen v sramotno uniformo in odpeljan v celico. Tokrat je bila celica prostrana soba s štirimi velikimi okni, s katerih je oko, kot piše, obvladovalo širok pas kraja.³¹ Zapor na ljubljanskem gradu je v tem času veljal za lepo in moderno ustanovo,³² kar je

opazil tudi Pallavicino in z nasmehom rekel uradniku: »Glej, Venera med zapori!« Tako je po svojem mnenju s premestitvijo, kar se tiče nastanitve, nemalo pridobil. Celo hrana je bila malo boljša, disciplina na splošno blažja in trpinčenje paznikov manjše.

Prepovedano mu je bilo navezati pogovor, tudi nedolžen, z osebami, zadolženimi za njegovo varovanje. Da bi se držal prepovedi, mu je uradnik zagrozil: »Vsakič, ko boste spregovorili z enim od svojih stražnikov, ne boste kaznovani Vi, ampak on, pri priči bo odpuščen; vendar bo na vaši vesti, če uničite celo družino.«³³ Tukaj je potrebno poudariti, da so bili v Avstriji kaznilniški pazniki stari vojaki, običajno z ženo in otroki. Svoje leto na gradu je v spominih opisal zelo slikovito: »Spričo te prepovedi so pazniki vstopili, me pozdravili, mi dali pusto kašo, pogledali zapornika in odšli, ne da bi odprli usta. Tako sem preživel celo leto, obsojen na tišino kot kakšen trapist. Ni torej zadoščalo, da so mi prepovedali brati in pisati, da bi dokončali delo, so mi odvzeli še uporabo govora. Dopustili mi niso niti najbolj bedne tolažbe dela. Pravi čudež je, da sem prenesel to najokrutnejšo torturo, ne da bi zapadel v obup ali norost.«³⁴

²⁹ ARS, AS 16, Deželno predsedstvo za Kranjsko, 1437/1834.

³⁰ ARS, AS 16, Deželno predsedstvo za Kranjsko, 66/1834.

³¹ *Memorie di Giorgio Pallavicino*, str. 126.

³² Vodopivec, O odmevu karbonarskih vstaj v Italiji, str. 173.

³³ *Memorie di Giorgio Pallavicino*, str. 127.

³⁴ Prav tam, str. 128.

Za branje so mu dovolili Klopstockovo Messiado in Osvobojeni Jeruzalem Torquatta Tassa.³⁵ Vsak dan se je pol ure smel sprehajati po zapor- niškem dvorišču. Ob nedeljah so ga odpeljali na kor v kapeli. Od tu je poslušal mašo skupaj z družino upravitelja kaznilnice, njegovo ženo, svakinjo in nekaj otroki. Piše, da sta ga usmiljeni ženski bodrili z ljubeznivimi pogledi in zgovorno tišino, saj dru- gače ni šlo. »To je bil takrat edini žarek upanja, ki je razsvetljeval noč moje turobne eksistence!« zaklju- či.³⁶

Razen upravnika in drugih uslužbencev kaznil- nice so imeli dostop do Pallavicina le kaznilniški zdravnik, ranocelnik, kaplan in svetovalec vlade, in- špektor zaporov v provinci.

Zdravnika (v tem času Karl Vesel)³⁷ opisuje kot sposobnega mladeniča, zelo izkušenega v svoji stroki in uglajenega vedenja. Ob prihodu se je odkril in ga nagovoril z odkrito glavo, spoštljivo, četudi je bil kaznjenec. V drugačnem spominu mu je bil kaplan, mlad duhovnik (Anton Železnik), ki mu je ob priliki svojih obiskov govoril o veri ali bral asketske knjige. Nikoli ni niti namignil na kako posvetno temo.³⁸

V tem času je Pallavicini zaradi svojega slabega zdravja prosil cesarja za pomilostitev. Sedlnitzky je z Dunaja sporočil, da se je veličanstvo odločilo, da trenutno ne ugotovi prošnji za pomilostitev. Hkrati pa je, seznanjen s telesnim in duševnim stanjem Pallavicina, naročil, naj poskrbijo, da bo primerno zaposlen, npr. s pletenjem nogavic z lesenimi igla- mi, puljenjem vlaken ali odmotavanjem preje, saj pomanjkanje dela slabo vpliva na njegovo prenapeto psiho. Guvernerju Schmidburgu je prepustil odlo- čitev, ali mu bo povedal, da je prošnja za pomi- lostitev odbita. Ta se je odločil, da mu slabo novico zamolči.³⁹

Pallavicino – pripornik in deportiranec

Ko je v marcu 1835 Pallavicino zaslišal glasno zvonjenje, je vedel, da se je zgodilo nekaj izrednega. Ko so delili hrano, mu je paznik zašepetal: »Pogum, umrl je cesar Franc.« Kmalu potem je prejel pismo svoje sestre, Terese Belgiojoso, ki se je takoj odpra- vila na Dunaj, da bi prosila novega cesarja za pomilostitev.⁴⁰

Septembra 1835 mu je direktor kaznilnice gu- bernijski svetnik grof Saurau sporočil, da imajo v skladu s sprejetim cesarskim odlokom, v zadnjem času v Milanu na več kot pet let težke ječe obsojeni

politični zaporniki možnost, da kazen v celoti od- služijo, ali pa so skupaj z družino in premoženjem pod različnimi pogoji dosmrtno deportirani v Ame- riko. Ta sklep je veljal tudi za tiste, ki so bili obsojeni že prej, pa so imeli odslužiti še več kot pet let kazni, ne glede na to, kdaj so bili obsojeni. Naročeno je bilo, naj se zaslišanje izvede v najstrožji tajnosti, da se o tem ne bi razvedelo v mestu. Zaporniki so imeli za odločitev na voljo dva ted- na.⁴¹ O tem obdobju piše Pallavicino v spominih: »Teh štirinajst dni se mi je zdelo dolgih štirinajst stoletij! ... Lačen svobode sem se odločil za deporta- cijo v New York. V primerjavi z avstrijskim zapo- rom bi izbral tudi Sibirijo. In ko sem videl pasti svoje okove, sem izbruhnil v navdušenem veselju, skakajoč sem vpil na vse grlo: »Svoboden sem! Svo- boden sem! Mrtev in pokopan toliko let ... sem vstal!!!«⁴²

Z odločitvijo za deportacijo se je spremenil tudi njihov status, niso bili več kaznjenci, ampak poli- cijski priporniki. Omogočeno jim je bilo, da se se- stanejo s svojci in se z njimi posvetujejo, tudi o svojem premoženju. Svoj prihod sta takoj napove- dali mati in sestra Pallavicina, pričakovali pa so tudi druge njegove sorodnike. Tu pa je nastopila manjša zadrega. Ljubljanski guverner Schmidburg je na Dunaj pisal, da je pričakovati osebe visokega ranga, med njimi dame. Vendar se pozimi pogosto zgodi, da je ljubljanski grad za kočijo popolnoma nedo- stopen. Poleg tega je bila kaznilnica prenapolnjena, zato je predlagal, da se mu dodelita dve sobi v prostorih Policijske direkcije na Gosposki ulici (Herrengasse). Določili so mu tudi dva stražnika, ki pa sta nosila civilna oblačila.⁴³

Užival je pravice, ki si jih prej ni mogel niti predstavljati. Sam piše, da so ga tam tretirali z vso obzirnostjo. Imel je dve udobni sobi, eno zase in drugo za čuvaja (sam pravi, da mu je bil tudi neke vrste služabnik). Smel je brati, pisati, se sprehajati v bližnjem parku in v spremstvu policijskega komi- sarja hoditi ven s kočijo ter sprejemati obiske svaka, nečaka, očima in matere.⁴⁴

Verjetno je tudi temu veselju pripisati pismo, ki ga je naslovil na Metternicha in ga iz Ljubljane niso poslali naprej. V njem piše, da je izbral manjše zlo, da bo menjal kontinent, ne pa tudi domovine – to bo vedno ostala Avstrija. To pismo se seveda nika- kor ne sklada ne z njegovimi idejami iz leta 1820, ne z njegovim kasnejšim delovanjem.⁴⁵

³⁵ ARS, AS 22, Policijska direkcija v Ljubljani, šk. 51, mapa Pallavicino, 9. 10. 1834.

³⁶ *Memorie di Giorgio Pallavicino*, str. 128.

³⁷ *Schematismus des Laibacher Gouvernements – Gebiethes im Königreiche Illyrien für das Jahr 1835*.

³⁸ *Memorie di Giorgio Pallavicino*, str. 129.

³⁹ ARS, AS 16, Deželno predsedstvo za Kranjsko, 891/1835.

⁴⁰ *Memorie di Giorgio Pallavicino*, str. 129.

⁴¹ ARS, AS 16, Deželno predsedstvo za Kranjsko, 2036/1835.

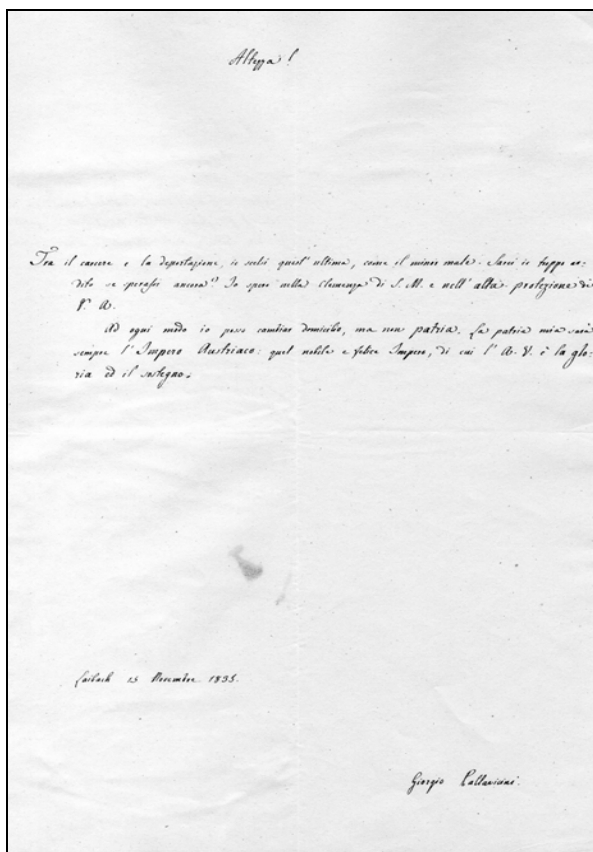
⁴² *Memorie di Giorgio Pallavicino*, str. 132–133.

⁴³ ARS, AS 16, Deželno predsedstvo za Kranjsko, Zaupni spisi, 505/1835.

⁴⁴ *Memorie di Giorgio Pallavicino*, str. 133–134.

⁴⁵ ARS, AS 22, Policijska direkcija v Ljubljani, šk. 51, mapa Pallavicino, 15. 11. 1835.

Pismo, ki ga je Pallavicino naslovil na Metternicha pred nameravano deportacijo v Ameriko (ARS, AS 22, Policijska direkcija v Ljubljani, šk. 51, mapa Pallavicino, 15. 11. 1835).

Policijski direktor je predlagal tudi ukrepe, ki naj bi zagotovili, da Pallavicino, ki ga zdaj ne naslavljajo več italijanski veleizdajalec, ampak arestant ali pripornik, v javnosti ne bo predmet radovednosti, naroče razumljenega sočutja ali pozornosti, ki se ji je treba izogibati. Dobil je tudi dovoljenje, da ob upoštevanju ustreznih ukrepov dvakrat tedensko na svoje stroške odide na kratek izlet, da si okrepi skrhamo zdravje.⁴⁶ Mnenje o njegovem zdravstvenem stanju je napisal kaznilniški zdravnik Vesel – pravi, da je njegova prebava oslabela, zato je nujna občasna uporaba zdravil, dietna prehrana ter koliko je mogoče veliko zadrževanja na svežem zraku in zmerno gibanje.⁴⁷

Zdaj se je lahko pričel pripravljati za pot čez Atlantik. Za upravljanje svojega premoženja, ki ga je ocenil na 2.300.000 avstrijskih lir,⁴⁸ je pooblastil svojo mater in očima.⁴⁹ Prosil je, da bi mu dovolili izdelavo portreta, ki bi ga poslal materi za spomin.

Guverner Schmidburg je predlagal, naj ga pod nadzorom policijskega uslužbenca izdelata Matevž Langus, portret pa so materi zapečaten poslali preko milanske policijske direkcije.⁵⁰ Pozabil ni niti na svojega sozarotnika Geatana Castiglio, ki je bil v tem času še vedno zaprt na Spielbergu in se je prav tako odločil za deportacijo v Ameriko. Zaprozil je za dovoljenje, da se mu uredi izplačilo letne rente v višini 1000 goldinarjev.⁵¹

Kako si je prizadeval okrepiti zdravje, razberemo predvsem iz ohranjenih računov. Iz računov za hrano, ki si jo je zdaj smel kupovati, je včasih mogoče skorajda razbrati jedilnik: prvi vpis 27. oktobra 1835 kaže, da je ta dan plačal pol piščanca z juho, meso z zelenjavo, vloženo sadje, dušena jabolka, omako, pol maseljca vina, kruh, grozdje in čaj. Taka hrana ga je stala dnevno okoli goldinarja in pol. Zdravje si je krepil tudi z vošnjami in sprehodi. Privoščil si je tudi novo ležišče iz konjske žime in novo slamnjačo. Računi kažejo, da je hodil na izlete skoraj vsak dan – v aprilu 1836 je tako kočijaž izstavil račun za vožnje v Zalog, Dobrovo, na Lavrico in v Grosuplje, v Medvode, Kranj, Škofjo Loko in Kamnik, kar je stalo 62 goldinarjev ter 3 goldinarje 52 krajcarjev za mitnine. Ohranjeni so tudi računi za zdravila in zdravnika, zgoraj omenjenega dr. Vesela. Z njim je očitno navezal prijateljske stike, saj je ohranjena Pallavicinova prošnja, da ga obišče v Ribnici. Prošnjo so zavrnil, ker da bi se težko vrnil v enem dnevu, poleg tega bi lahko bil Vesel tudi zdoma. Izdelati si je dal tudi več kosov oblačil in obuval, za katere je menil, da jih bo na potovanju potreboval.⁵²

Če so bili Pallavicinu v času, ko je bil zaprt na gradu, stiki z okolico in domačini onemogočeni, pa je bilo v času pripora v prostorih policijske direkcije očitno drugače. Spet si lahko pomagamo z računi, iz katerih izvemo, da si je izposojal in kupoval knjige (med drugim Lipičevo Topografijo Ljubljane, karto Kranjske, angleški slovar in slovnico, Goethejeva dela).⁵³ Vedel je tudi za epidemijo kolere in znatna sredstva namenil v dobrodelne namene – za obolele v epidemiji kolere v Ljubljani je namenil 500 goldinarjev,⁵⁴ pokrtil je tudi stroške za kočijaža, ki je vozil zdravnika Vesela k obolelim. Za obolele za kolero v Kamniku je namenil 100 goldinarjev, sirotišnici je podaril 50 goldinarjev, svojemu sojetniku z gradu, ki mu je pomagal, pa je ob izpustitvi namenil 20 goldinarjev.⁵⁵ Takšne izdatke si je v tem času

⁵⁰ ARS, AS 22, Policijska direkcija v Ljubljani, šk. 51, mapa Pallavicino, 23. 2. 1836.

⁵¹ ARS, AS 16, Deželno predsedstvo za Kranjsko, 2621/1835.

⁵² ARS, AS 22, Policijska direkcija v Ljubljani, šk. 51, mapa Pallavicino, računi.

⁵³ Prav tam.

⁵⁴ ARS, AS 16, Deželno predsedstvo za Kranjsko, 1507/1836.

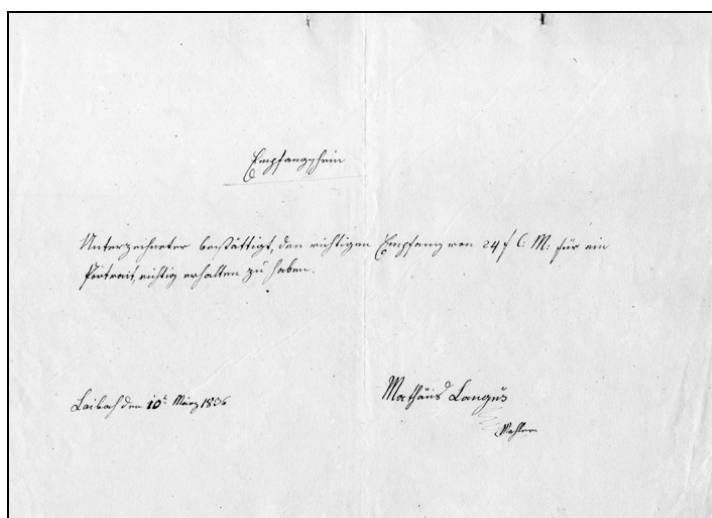
⁵⁵ ARS, AS 22, Policijska direkcija v Ljubljani, šk. 51, mapa Pallavicino, računi.

⁴⁶ ARS, AS 16, Deželno predsedstvo za Kranjsko, 2621/1835.

⁴⁷ ARS, AS 16, Deželno predsedstvo za Kranjsko, 2700/1835.

⁴⁸ ARS, AS 16, Deželno predsedstvo za Kranjsko, 725/1836.

⁴⁹ ARS, AS 22, Policijska direkcija v Ljubljani, šk. 51, mapa Pallavicino, 5. 5. 1836.

*Potrdilo Matevža Langusa o prejemu plačila za izdelavo portreta
(ARS, AS 22, Policijska direkcija v Ljubljani, šk. 51, mapa Pallavicino, računi, 10. 3. 1836).*

lahko privoščilo le malo Ljubljančanov, saj je na primer samostojni zdravnik lahko računal na 800 goldinarjev letne plače.⁵⁶

Kljub ukrepom, ki naj bi odvrčali pozornost Ljubljančanov od italijanskih političnih zapornikov, pa nam skopi viri kažejo, da so bili z dogajanjem seznanjeni. V dopisih, ki jih je Franc Franc skoraj vsakodnevno pošiljal Jožefu Kalasancu Erbergu v Dol in ga obveščal o dogodkih,⁵⁷ beremo tudi o Pallavicinu. Tako mu 1. novembra 1835 poroča, da se je na gradu zaprti Pallavicino odločil za deportacijo in da priprave že tečejo. V začetku decembra piše, da se mladi grof že nahaja v poslopju Policijske direkcije, da naj bi bil zaradi deportacije zelo potr in da je trenutno pri njem na obisku njegova mati. V novembru 1836 poroča tudi o govoricah, da je podaril igralki gospodični Ehnes briljantne uhane, brez dvoma za uspešno četrtkovo predstavo, ki ji je prisostvoval tudi Pallavicino.⁵⁸

Začel se je približevati datum, ko naj bi Pallavicino odplul v Ameriko – določen je bil za drugo polovico aprila 1836. Pallavicino je zaprosil, da bi mu dovolili, da svojega premoženja ne proda takoj, saj bi mu nenadna prodaja vseh nepremičnin povzročila znatno škodo. Prosil je tudi za nekatere svoje predmete, ki so bili v uradni hrambi na Dunaju (zlata repetirna ura, etui s srebrnim priborom, slika njegove matere, 3 ali 4 prstani in nekaj knjig) ter da ostane njegova v Milanu deponirana oporoka v veljavi, saj čuti, da je tako bolan, da poti morda ne bo preživel. Policijski direktor Sicard je pripomnil, da so take želje v nasprotju z vladarjevo odločitvijo in je prošnja

tako odvisna od njegove milosti. Sicer je ocenil, da je pripornik miren, vdan v usodo in da trdno verjame, da se bo smel vrniti v avstrijske dežele.⁵⁹

Morda je Pallavicino že upal na bolj ugodno rešitev. V začetku aprila 1836 je na guvernerja Schmidburga naslovil prošnjo, da preučijo, če mu njegovo zdravstveno stanje sploh omogoča pot čez Atlantik.⁶⁰ Konec meseca je v Ljubljano z Dunaja prispel odgovor, da njegovo veličanstvo naroča sodno preiskavo, s katero naj se ugotovi, ali bi potovanje ogrozilo Pallavicinovo življenje. Preiskavo je v maju opravil okrožni fizik dr. Ludvik Nagy, ki je ugotovil, da ima poškodovano kožo na levi roki, bolečine v sklepih in udih, je v splošnem šibke telesne konstitucije, slabe prebave, na njegovem že tako šibkem živčnem sistemu pa se kažejo posledice štirinajstih let, ki jih je preživel ječi. Njegove gmotne razmere mu sicer omogočajo, da si bo na poti zagotovil primerno hrano in udobje, nemogoče pa je predvideti, v kolikšni meri bo plovba prizadela njegovo zdravje. Zato ocenjuje, da bo dolgo plovbo težko prenesel, ne da bi bilo ogroženo njegovo življenje.⁶¹

Oktober 1836 so z Dunaja sporočili vladarjevo odločitev, da ga, glede na zdravniško izvedensko mnenje, nimajo namena prisilno deportirati v Ameriko. Na voljo so mu dali možnost, da preostanek kazni odsluži v Pragi v neke vrste konfinaciji, kjer bo pod nadzorom. Obljubiti je moral, da bo v bodoče živel mirno in neoporečno ter z upoštevanjem korektne politične držbe. Prav tako se ne bo na noben način mešal v motenje miru, ne v domovini, ne v tujini, ne osebno, ne s pisanjem, skratka,

⁵⁶ Melik, Nekaj o cenah, plačah in kulturi v predmarčni dobi, str. 67.

⁵⁷ Vodopivec, Prispevki k zgodovini mentalitete na Slovenskem v času bidermajerja, str. 79.

⁵⁸ ARS, AS 730, Gospostvo Dol, f. 46.

⁵⁹ ARS, AS 16, Deželno predsedstvo za Kranjsko, 725/1836.

⁶⁰ ARS, AS 16, Deželno predsedstvo za Kranjsko, 1081/1836.

⁶¹ ARS, AS 22, Policijska direkcija v Ljubljani, šk. 51, mapa Pallavicino.

da ne bo dajal policijskim oblastem najmanjšega povoda za ukrepanje proti njemu. V korespondiranju, če se bo držal obljube, ne bo imel omejitve, tudi ne v osebnih stikih, seveda ob upoštevanju, da brez dovoljenja ne sme zapustiti Prage. Sredi novembra je Pallavicino v spremstvu policijskega uradnika Ratoliske odpotoval v Prago, kamor je prispel 25. novembra. Potovati sta morala v skladu z navodili tako, da ne zbudata pozornosti, po možnosti naj bi se izogibala večjim mestom.⁶² Tudi o tem se je v Ljubljani očitno govorilo – Franc Franc natančno poroča, da bo odpotoval 17. novembra.⁶³

Večina federatov je bila izpuščena do konca 20-tih let 19. stoletja, vodja zarote Federico Confalonieri in Gaetano Castiglia, ki je spremljal Pallavicina na usodno pot v Torino leta 1821, pa sta bila leta 1835 še vedno zaprta na Spielbergu. Tudi njima je bila ponujena deportacija v Ameriko, ki sta jo oba sprejela. Njune politične kariere je bilo konec. Confalonieri se je po nekaj letih vrnil v Evropo in umrl leta 1848 v Švici.⁶⁴

Pallavicino je v Pragi ostal do leta 1840, ko je bil dokončno pomiloščen. Tam se je tudi poročil z Anno Koppman, šestnajstletnim dekletom iz bogate praške meščanske družine, tam se mu je rodila tudi hči. Po vrnitvi v Lombardijo se je naselil v Milanu, obnovil je hišo na družinskem posestvu v San Fioranu in občasno potoval. V času vstaje leta 1848 v Milanu in prve vojne za neodvisnost ni imel posebno pomembne vloge, toda sodeloval je na zborovanjih in podpisoval razglase. Ko so avstrijske čete po porazih pri Custozzi in Novarri milansko vstajo zatrle, se je izselil v Piemont, se naselil v Torinu in prevzel državljanstvo. Avstrijska oblast je postavila njegovo premoženje pod sekvester, ki pa ga je čez nekaj časa sama umaknila.

Kljub slabim izkušnjam iz leta 1821 je zagovarjal združitev Italije pod savojsko dinastijo – zdelo se mu je, da je ta rešitev še najbolj uresničljiva. Za nekaj let se je preselil v Pariz, kjer se je gibal v krogu somišljenikov. Leta 1857 se je ob ustanovitvi pridružil Società Nazionale – Nacionalni družbi, ki si je prizadevala za združitev Italije pod savojsko dinastijo. Svojo najpomembnejšo politično vlogo pa je odigral leta 1860, ko je v napetih razmerah posredoval med Garibaldijem in Cavourjem (Garibaldi je pripravil vojaški pohod prostovoljcev v Kraljestvo dveh Sicilij z namenom, da vzpostavi oblast v imenu Viktorja Emanuela Savojskega, s čimer se Cavour ni strinjal) ter postal upravitelj (prodiktator) v nemirnem Neaplju v času plebiscita o združitvi s Piemontom. Kmalu po tem se je umaknil iz javnega življenja in umrl v visoki starosti 82 let.⁶⁵

Usoda italijanskih federatov, ki so svojo kazen odslužili tudi na ljubljanskem gradu kaže, da se v veliki večini niso zavedali tveganja in tako ostre reakcije avstrijskih oblasti niso pričakovali. Znašli so se v zanje nepredstavljenih okoliščinah. Razmere v zaporu so se sčasoma omilile, pogosto so »italijanskim veleizdajalcem« pomagali tudi stražniki in uradniki, s katerimi so prihajali v stik. Nekateri obsojeni na krajše zaporne kazni, so bili predčasno izpuščeni, kar pa ni veljalo za vodje zarote. Tu je bil cesar Franc nepopustljiv in šele po njegovi smrti leta 1835 je kot zadnji Spielberg zapustil Confalonieri, ki mu cesar ni odpustil, da je »pokvaril duha najvišjega sloja«. ⁶⁶ Avstrijska oblast jim je bila pripravljena kazen omiliti, ne pa spregledati. Tako se je smel Pallavicino, ki mu je bila deportacija v Ameriko prihranjena, vrniti v Milano šele po izteku celotne dvajsetletne kazni.

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

- ARS – Arhiv Republike Slovenije
AS 16 – Deželno predsedstvo za Kranjsko
AS 22 – Policijska direkcija v Ljubljani
AS 730 – Gospostvo Dol

LITERATURA

- Di Scala, Spencer M.: *Italy from Revolution to Republic : 1700 to the Present*. Boulder (Colorado); Oxford : Westview Press, 2004.
Flandin, Étienne : Un des fondateurs de l'unité Italienne le marquis Giorgio Pallavicino Trivulzio. *La Nouvelle revue*, 2, Paris, 1880.
Huch, Ricarda: *Das Risorgimento*. Berlin : Insel Verlag, 1908.
Iannacone, Andrea et al.: *Devetnajsto stoletje, začetek dvajsetega stoletja*. Ljubljana : Mladinska knjiga, 1998.
Melik, Vasilij: Nekaj o cenah, plačah in kulturi v predmarčni dobi. *Zgodovinski časopis*, 39, 1985, št. 1–2, str. 67–73.
Memorie di Giorgio Pallavicino pubblicate per cura della moglie, Volume Primo, dal 1796 al 1848. Torino : Eramano Loescher, 1882; faksimile Elibron Classics, 2006.
Montanelli, Indro: *L'Italia giacobina e carbonara : 1789–1831*. Milano : Rizzoli, 1972.
Rumpler, Helmut: *Eine Chance für Mitteleuropa, Bürgerliche Emanzipation und Staatsverfall in der Habsburger Monarchie*. Wien : Ueberreuter, 1997.
Studen, Andrej: Karbonarji na ljubljanskem gradu. *Slovenska kronika XIX. stoletja. Knjiga 1*. Ljubljana : Nova revija, 2001, str. 146–147.

⁶² ARS, AS 16, Deželno predsedstvo za Kranjsko, 2664/1836.

⁶³ ARS, AS 730, Gospostvo Dol, f. 47.

⁶⁴ Huch, *Das Risorgimento*, str. 55.

⁶⁵ Flandin, *Un des fondateurs de l'unité Italienne*, str. 63–86.

⁶⁶ Montanelli, *L'Italia giacobina e carbonara*, str. 459.

Vodopivec, Peter: O odmevu karbonarskih vstaj v Italiji in zaprtih Italijanah na ljubljanskem gradu (1820–1825). *Kronika*, 27, 1979, št. 3, str. 168–179.

Vodopivec, Peter: Prispevki k zgodovini mentalitete na Slovenskem v času bidermajerja. *Mednarodni kulturnozgodovinski simpozij Modinci 1990: Meščanski svet na panonskem območju med 1830 in 1867*; zvezek 22. Szombathely, 1994, str. 79–99.

S U M M A R Y

Marquis Giorgio Guido Pallavicino-Trivulzio, a prisoner at the Ljubljana Castle A discussion on how Italian political prisoners were treated by the authorities in the 1820s and 1830s

At the end of Napoleon's rule European sovereigns reshaped the map of Europe at the Viennese Congress. However, despite the indisputable supremacy which Austria asserted on the Apennine Peninsula after the establishment of the Lombard-Venetian Kingdom, some processes could no longer be reversed. Although the then still diverse movements fell short of articulating common goals, they shared the tendency towards a more liberal political order, constitution and closer integration of Italian states which had found themselves once again under conservative rule.

In 1818 the Austrian police detected the presence of a secret society called Carbonari in the Austrian territory for the first time, but refrained from taking any decisive action against it until 1820, when the first riots took place in Naples and soon afterwards a revolution broke out in Piedmont. Then the police uncovered a network of conspirators, so-called federates, in the Lombard-Venetian Kingdom who joined forces with their supporters in Piedmont, from where they expected a military intervention. In several trials numerous conspirators received severe sentences, including capital punishment, which were reduced to prison sentences of various lengths by virtue of imperial pardon. Those who were given shorter prison sentences also served their time in Ljubljana, whereas those who received more than ten-year prison sentences were sent to Spielberg at Brno. The authorities issued special instructions for treating political prisoners – they were to be put in solitary confinement and allowed no contacts with other prisoners. The instructions also provided for the furnishings of prison cells, as well as food, clothing, work, religious service, access to the library, daily

walks in the prison yard, and surveillance. The rules were gradually loosened, although they were not always strictly enforced by prison guards. Nevertheless, several convicts did not live to see the end of their imprisonment; many of them were members of intelligentsia, middle-class and aristocracy, and were not used to such trying ordeals which they underwent during imprisonment.

Whereas the first convicts from the federate conspiracy arrived in Ljubljana in May 1824, one of its leaders, Giorgio Guido Pallavicino-Trivulzio was transferred to the Ljubljana prison only in August 1834, thirteen years into his twenty-year prison sentence. After he served the first part of his term at Spielberg, Pallavicino's health dramatically deteriorated and he was transferred to Gradisca near the Isonzo River, Italy. There he managed to bribe the prison guards and establish contacts with his relatives, for which reason he was transferred to Ljubljana. In his memories he described the conditions in the Ljubljana prison as better than those at Spielberg and Gradisca, especially in terms of accommodation, food and the guards' conduct.

While some Italian prisoners serving shorter sentences were pardoned, Emperor Franz showed no mercy for the leaders of conspiracy. Therefore, the first significant change came only after his death in 1835, with the passing of a law according to which convicts sentenced to more than five years of prison were, under certain conditions, allowed to emigrate to the United States. This possibility was accepted by several convicts charged with partaking in conspiracy as well as by Pallavicino, who decided to emigrate to New York, thus changing his prisoner status to that of an arrestee. He was transferred from the Ljubljana Castle to the premises of the Police Directorate. There he was to wait for his departure, having enough time to take care of his financial affairs and improve his health before setting out on the voyage. He was freed of handcuffs, allowed to wear civilian clothes, as well as (escorted by a guard) take carriage rides, visit the theatre, order food and clothes, and receive visits from his family. However, due to bad health and probably also because of his influential and persistent relatives, he was not deported but allowed some sort of confinement in Prague, where he spent another five years until his final return to Milan.

Pallavicino played no visible role in 1848 and he moved to Piedmont after the Austrian victory. In spite of bad memories of the events of 1821, he continued to advocate the unification of Italy under the Savoy Dynasty and joined the Società Nazionale. He made his most important political contribution in 1860 by mediating between Garibaldi and Victor Emmanuel concerning the unification of the Kingdom of the Two Sicilies and Piedmont, and was appointed Pro-Dictator of Naples.